

Komplementiniai jungtukai *kad* ir *jog(ei)* XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstuose

Erika Jasionytė-Mikučionienė

Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas
Taikomosios kalbotyros institutas, Lietuvių kalbos katedra
El. paštas: erika.jasionyte@ff.vu.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7016-185X>

Santrauka. Straipsnyje aprašomos jungtukų *kad* ir *jog(ei)* funkcijos XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstuose. Lietuvių kalbos gramatikose nagrinėjami jungtukai priskiriami asemantinių, t. y. neturinčių apibrėžtos reikšmės, jungtukų klasei (LKG III 1976; DLKG 2006). Naujesni dabartinės lietuvių kalbos tyrimai (Holvoet 2010, 2015; Jasionytė-Mikučionienė 2018) šią išvadą patvirtina: jungtukai *kad* ir *jog* siejami ir su komplementine, ir su adverbialine sakinių jungimo strategija. Vis dėlto išsamesnių darbų, skirtų komplementinių jungtukų analizei ankstesniais kalbos raidos etapais, taip pat paaiškinančių funkcinis jungtukų skirtumus, vis dar trūksta. Taigi, šio tyrimo tikslas – ištirti jungtukų *kad* ir *jog(ei)* funkcijas bei sintaksinę aplinką XIX a. lietuvių kalbos tekstuose. Medžiaga rinkta iš naujai sudaryto XIX a. tekstyno. Tai pirmasis XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstynas, apimantis iškiliausių lietuvių rašytojų, gyvenusių ir kūrusių XIX a., grožinės literatūros kūrinius.

Raktažodžiai: komplementas, komplementinis jungtukas, adverbialinis jungtukas, komplementinis sakiny, adverbialinis sakiny

Complementizers *kad* and *jog(ei)* ‘that’ in the 19th-century Lithuanian fiction texts

Abstract. The paper examines the functions of the complementizers *kad* and *jog(ei)* ‘that’ in the 19th-century Lithuanian fiction texts. In Lithuanian grammars, the examined complementizers are described as asemantic, i. e., conjunctions without a defined meaning (see LKG III 1976; DLKG 2006). More recent studies of the contemporary Lithuanian language (Holvoet 2010, 2015; Jasionytė-Mikučionienė 2018) confirm this conclusion: the complementizers *kad* and *jog* are associated with both complement and adverbial sentence linking strategies. However, a more detailed analysis of the complementizers at earlier stages of language development as well as an explanation of their functional differences are still lacking. Thus, the aim of this paper is to investigate the functions and syntactic environment of the complementizers *kad* and *jog(ei)* in the 19th-century Lithuanian fiction texts. The data was retrieved from a newly compiled 19th-century text corpus, which includes works of fiction by the most prominent Lithuanian writers who lived and worked in the 19th century.

Keywords: complement, complementizer, adverbial conjunction, complement clause, adverbial clause

Received: 2025-12-03. Accepted: 2025-12-30

Copyright © 2025 Erika Jasionytė-Mikučionienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

1. Įvadas

Tradicinėse lietuvių kalbos gramatikose (LKG III 1976, 790–793; DLKG 2005, 661) jungtukai *kad* ir *jog* siejami su sudėtiniais prijungiamaisiais sakiniais, t. y. tokiais sakiniais, kurių vienas dėmuo yra pagrindinis, o kitas dėmuo (arba kiti dėmenys) – šalutinis, priklausomas nuo pagrindinio sakinio. Nagrinėjami jungtukai yra šalutinių, arba priklausomųjų, sakinių rodikliai, indikuojantys šių dėmenų nesavarankiškumą. Pabrėžiama, kad kalbami jungtukai težymi sintaksinį šalutinio dėmens priklausymą nuo pagrindinio dėmens, bet neturi apibrėžtos reikšmės, taigi neperteikia semantinio priklausomojo ryšio pobūdžio. Ryšys tarp pagrindinio ir priklausomojo dėmenų „paaiškėja iš dėmenų sandaros, atraminių ir kitų žodžių gramatinių bei reikšmės ypatybių“ (DLKG 2005, 661). Būtent dėl to *kad* ir *jog* priskiriami prie funkcinų, arba nereikšminių (asemantinių) jungtukų (Ambrazas 1972, 24–28; DLKG *ten pat*).

Jungtukais *kad* arba *jog* jungiami tiesioginio prijungimo aiškinamieji sakiniai (DLKG 2005, 660). Pagrindinio ir šalutinio dėmenų tarpusavio ryšys itin glaudus, dėl to netgi sudėtinio aiškinamojo sakinio pagrindinis dėmuo be šalutinio dėmens neretai būna nepilnas, nesavarankiškas, plg.:

- (1) *Mato, **kad** čia užmanyta neteisybė, ne – sutinka prie to prisidėt ir da pats primena – ant viešelių esą daug tiltelių, kuriuos galima būtų apmaskoliot. (Kudir)*

Pateiktame pavyzdyje pagrindiniame sakinyje esantis veiksmažodis *matyti* reikalauja papildymo, kuris šiuo atveju išreikštas šalutiniu sakiniu su jungtuku *kad*: be šio papildymo pagrindinis sakinyje būtų ir semantiškai, ir struktūriškai neišbaigtas.

Tiesioginio prijungimo sakiniuose šalutinis dėmuo paprastai paaiškina pagrindinio dėmens veiksnį arba papildinį (LKG III 1976, 668–669). Lietuvių kalbotyros darbuose pastebima, kad būtent aiškinamojo tipo sakiniuose jungtukai *kad* ir *jog* gali vienas kitą atstoti: neretai *jog* funkcionuoja kaip stilistinis jungtuko *kad* pakaitalas (plg. Žukauskaitė 1960, 37; LKG III 1976, 808; taip pat Miliūnaitė 2006, 147). Be aiškinamųjų, nusakomieji sakiniai taip pat sudaromi su jungtukais *kad* ir *jog*, o pagrindiniame sakinyje yra atliepiamieji žodžiai *tas*, *-a*, *taip*, *ties*. Tokie sakiniai žymi priežasties ir padarinio santykius (LKG III 1976, 678). Kartu su atliepiamaisiais žodžiais *kad* ir *jog* sudaro koreliuojamuosius jungtukus *taip...kad (jog)*, *toks...kad (jog)*, *ties...kad (jog)* (Ambrazas 1972, 27). Vis dėlto ir pastarųjų atveju *kad* nurodomas kaip pagrindinis variantas.

Kitiems – vadinamojo semantinio prijungimo – sakiniams būdingas tik jungtukas *kad*, nors jis „čia taip pat atlieka nediferencijuotos reikšmės semantinio jungtuko funkciją“ (Ambrazas 1972, 30). Šis jungtukas gali būti vartojamas priežasties (2), sąlygos (3) ir tikslo (4) sakiniams jungti, pvz.:

- (2) ***Kad** Maušas gyrės didžiai mylįs poną savo, Kazimieras šioją datyrimą padarė. (Valanč)*
- (3) *– Tėvai, jok tu, **kad** teip ana užsimanė. (Žem)*
- (4) *Lydėjo pašarvojęs širdyje laimę viso amžiaus, lydėjo su linksmu veidu, **kad** niekas nesusprastų jo jausmų. (Piet)*

Bandant funkciškai apibrėžti esminį jungtukų *kad* ir *jog* skirtumą, teigiama, kad *jog* negali atstoti *kad* tada, kai šalutiniame dėmenyje pagrindinis veiksmažodis yra tariamosios nuosakos, t. y. šalutiniuose tikslo ir sąlygos aplinkybės sakiniuose (LKG III 1976, 808).

Atskiras dėmesys jungtukui *jog* skiriamas Julijos Žukauskaitės straipsnyje (Žukauskaitė 1960). Autorė teigia, kad tuometei literatūrinei XX a. vidurio kalbai būdingas ir jungtukas *kad*, ir jungtukas *jog*, tik „jungtuką *jog* visada galima pakeisti jungtuku *kad*, o jungtuką *kad* ne visada atitinka jungtukas *jog*“ (Žukauskaitė 1960, 33). Autorė pastebi, kad lietuvių klasikų raštuose jungtukas *jog* retai vartojamas, – daugiausia jo randama Žemaitės kūryboje, be to, kiti žemaičiai rašytojai (pvz., S. Daukantas, M. Valančius) jungtuką *jog* taip pat vartoja dažniau negu *kad*. Iškiriama, kad kalbamas jungtukas yra vartojamas veiksnio, tarinio, papildinio, pažyminio, būdo ir retkarčiais priežasties aplinkybės sakiniuose. Tiesa, neretai jungtuką *jog* atliepia žodžiai *toks*, *tokia*, *taip*, *ties*. Kalbėdama apie tikslo šalutinius sakinius, autorė pastebi, kad „[t]ik tokiais atvejais, kai šalutinis sakinys turi tikslo ar siekimo aplinkybės atspalvį, o jo tarinys išreikštas tariamąja nuosaka, jungtukas *jog* niekada nevartojamas“ (Žukauskaitė 1960, 34–35). Toliau, nagrinėdama konkrečius sakinius, Žukauskaitė pastebi, kad jungtuku *jog* jungiami šalutiniai būdo (ties kokybiniai, ties kiekybiniai) sakiniai dažnu atveju parodo pagrindiniame sakinyje reiškiamo veiksmo rezultata, tad galėtų būti vadinami padarinio sakiniais (*ten pat*, 43–47). Kalbėdama apie šalutinius priežasties sakinius su *jog* autorė pamini, kad gyvojoje kalboje tokiuose sakiniuose jungtukas gali būti vartojamas, tačiau bendrinėje kalboje jungti šių sakinių su *jog* nereikėtų (*ten pat*, 47).

Jungtuką *jog* priežasties sakiniuose yra aptarę Leonardas Drotvinas (1964), taip pat Artūras Judžentis (2009). Tirdamas senuosius lietuvių kalbos raštus, Drotvinas apibendrina, kad jungtukas *jog* priežasties sakiniuose dažnesnis nei jungtukas *kad* (Drotvinas 1964, 21). Kartais konstrukcijos su jungtuku *jog* turi netgi „mišrią, aiškinamąją (papildinio) priežasties reikšmę“ (*ten pat*, 21). Gerokai vėliau atliktas Judžentio tyrimas taip pat rodo, kad jungtukas *jog* buvo vartojamas priežasties sakiniams jungti jau pirmuosiuose lietuviškuose – Martyno Mažvydo, Mikalojaus Daukšos, Simono Vaišnorio, Samuelio Bogušlavo Chylinskio, Konstantino Sirvydo – raštuose bei tarmėse. Kalbininkas pastebi, kad jungtuko *jog* vartojimą šalutiniuose priežasties sakiniuose skatina sinonimija su jungtuku *kad* aiškinamuosiuose bei nusakomuosiuose sakiniuose (Judžentis 2009, 81–84).

Žvelgiant iš platesnės – bendrosios kalbotyros – perspektyvos, aptariami jungtukai *kad* ir *jog* siejami su vadinamaisiais komplementiniais sakiniais ir, atitinkamai, priskiriami komplementinių jungtukų, arba komplementaizerių (ang. *complementizers*), klasei (plg. Holvoet 2010, 2015; taip pat Jasionytė-Mikučionienė 2018). Komplementinis sakinys prijungiamas kaip veiksmažodžio argumentas, t. y. komplementas, taigi tarp pagrindinio ir priklausomojo sakinių klostosi komplementacijos ryšys, pvz.:

- (5) „Tokios gražios dar nebuvo matęs, – švyptelėjo, – rodos, **kad** čia kokia išrinktinė būčio. (Žem)
- (6) Ir gali būti, **jog** jis ir iš teisybės būtų kėlėsi, kad permainytų Ilgūną, taip pasirodė Kasa-vičiūtei, jeigu ta nebūtų sudraudus jį. (Piet)

Jungtukai *kad* ir *jog* yra komplementinių sakinių rodikliai.

Holvoeto (2010, 2015) tyrimai atskleidžia, kad jau senuosiuose lietuvių kalbos raštuose komplementaizeriai *kad* ir *jog* siejami su skirtingo tipo komplementiniais sakiniais: jungtukas *kad* vartojamas vadinamuosiuose dalykų padėties (ang. *state of affairs*) komplementiniuose sakiniuose, o jungtukas *jog* – propoziciniuose (ang. *propositional*) komplementiniuose sakiniuose. Kalbami komplementinių sakinių tipai yra nevienodos struktūros: propozicinių komplementinių sakinių pagrindinis predikatas reiškiamas tiesioginės nuosakos formomis, o dalykų padėties – tariamosios nuosakos formomis. Žvelgiant iš sinchroninės perspektyvos, ši skirtis tarp jungtukų *kad* ir *jog* nebėra aktuali. Be to, kaip rodo detalesnė senųjų raštų analizė, aptariamas jungtukų skirtumas senuosiuose tekstuose taip pat nėra absoliutus: jungtukas *kad* gali būti vartojamas ir propozicinio, ir dalykų padėties tipo sakiniuose (daugiau žr. Jasionytė-Mikučionienė 2018, 362–369). Šiame straipsnyje siekiama patyrinti jungtukų *kad*, *jog* ir ilgesnio varianto *jogei* funkcijas XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstuose, aptarti komplementinių sakinių, kuriuose jungtukai vartojami, tipus, taip pat išsiaiškinti jungtukų funkcionavimo galimybes nekomplementiniuose – vadinamuosiuose adverbialiniuose – sakiniuose, pastarųjų sakinių tipų sąsają su komplementinių sakinių tipais pagal struktūrines sakinių ypatybes.

2. Tyrimo medžiaga

Medžiaga tyrimui rinkta iš naujai sudaryto XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstyno (Jasionytė-Mikučionienė et al. 2024). Tai pirmasis XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstynas. Tekstynas apima iškiliausių lietuvių rašytojų, gyvenusių ir kūrusių XIX a., grožinės literatūros kūrinius: Vinco Kudirkos (1858–1899), Vinco Pietario (1850–1902), Motiejaus Valančiaus (1801–1875) ir Žemaitės (1845–1921). Tekstynas neanotuotas, jį sudaro 342,039 žodžiai. Pagal autorius tekstynas padalytas į keturis patekstynius. Tekstynas sudarytas iš kūrinių perlaidų, kurios labiausiai atitinka originalo tekstus. Atlikta tekstologinė įvairių perlaidų analizė ir, atsižvelgiant į rankraštinę medžiagą, esančią Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių ir retų spaudinių skaityklose bei suskaitmenintuose Vilniaus universiteto bibliotekos ir ePaveldo (<https://www.epaveldas.lt/main>) kataloguose, atrinkti kaip įmanoma autentiškesni kūrinių leidimai.

1 ir 2 lentelėse pateikiamas nagrinėjamų jungtukų (absoliutus ir normalizuotas) dažnis tekстыne ir atskirose jo dalyse. Tyrimui atrinkta po 300 atsitiktinių pavyzdžių, atskleidžiančių komplementinių jungtukų *kad*, *jog* ir *jogei* vartoseną XIX a. grožinės literatūros tekstuose. Kalbant apie *kad*, reikia pasakyti, kad ne visi šio kalbinio vieneto atvejai sietini su jungtuko funkcija: 32 atvejais iš 300 *kad* yra vartojamas kaip dalelytė, reiškianti valią (optatyvinė funkcija), veiksmo intensyvumą (pabrėžiamoji funkcija) arba reakciją į pašnekovo žodžius (diskurso funkcija). Iš viso išanalizuota 852 jungtukų pavyzdžiai (jungtuko *jogei* nagrinėti visi rasti 284 atvejai).

1 lentelė. Komplementinių jungtukų *kad*, *jog* ir *jogei* absoliutus dažnis XIX a. tekstyne

XIX a. tekstynas (342,039 ž.)			
Jungtukas	<i>kad</i>	<i>jog</i>	<i>jogei</i>
Absoliutus dažnis	2106	1920	284

2 lentelė. Komplementinių jungtukų *kad*, *jog* ir *jogei* dažnis XIX a. tekstyno dalyse

XIX a. tekstynas (342,039 ž.)				
	Kudirka Abs. d. (N. d./10000)	Pietaris Abs. d. (N. d./10000)	Valančius Abs. d. (N. d./10000)	Žemaitė Abs. d. (N. d./10000)
<i>kad</i>	454 (163,4)	820 (50,1)	372 (43,6)	460 (70,9)
<i>jog</i>	7 (2,5)	1677 (102,4)	65 (7,6)	171 (26,4)
<i>jogei</i>	4 (1,4)	1 (0,06)	278 (32,6)	1 (0,2)

Kaip matyti iš kiekybinių duomenų, jungtuko *jog* vartoseną geriausiai išplėtota Pietario tekstuose (jungtukas *jog* netgi dažnesnis nei jungtukas *kad*), be to, jungtukas *jog* neretai vartojamas ir Žemaitės tekstuose. Tai, kad kai kurių autorių, pavyzdžiui, Vaižganto, Žemaitės kūrinių kalboje aiškinamieji sakiniai su jungtuku *jog* yra gana paplitę, pastebėta ir akademinėje lietuvių kalbos gramatikoje (LKG III 1976, 807). Jungtukas *jogei* išskirtinai siejamas su Valančiaus tekstais, o kitų autorių kūriniuose užfiksuotas tik sporadiškai.

3. Jungtukai *kad* ir *jog(ei)* komplementiniuose sakiniuose

Tiriamais jungtukais gali būti prijungiami ir komplementiniai ir nekomplementiniai, t. y. adverbialiniai, sakiniai. Statistinis pasiskirstymas komplementinių ir adverbialinių sakinių atžvilgiu skiriasi: *kad* atveju komplementiniai sakiniai sudaro 45 proc. visų tirtų jungtuko pavyzdžių, o *jog* ir *jogei* – 66,9 proc. ir 60,6 proc. visų tirtų jungtukų pavyzdžių. Tokia distribucija, galima sakyti, atitinka jungtukų *kad* ir *jog* funkcinį statusą senuosiuose lietuvių kalbos raštuose: *kad* pirmiausia funkcionuoja kaip adverbialinis jungtukas, o *jog* – kaip komplementinis jungtukas (Jasionytė-Mikučionienė 2018, 369). Komplementiniai sakiniai su *kad* ir *jog(ei)* realizuoja būtinąją pagrindinio sakinio predikato valentingumą ir atlieka papildinio (tiesioginio ir netiesioginio), veiksnio, rečiau – tarinio sintaksines funkcijas.

Kalbant apie sakinius su *kad*, pastebėta, kad priklausomai nuo pagrindinio predikato reikšmės ir (ar) semantinio ryšio, besiklostančio tarp pagrindinio ir priklausomojo (t. y. komplementinio) sakinio, pastarasis gali būti reiškiamas arba tiesiogine (7), arba tariamąja nuosaka (8), plg.:

- (7) – Ne apie tai kalbu. Aš sakau, **kad** jūsų mieriuose, jūsų programoje nėra nieko, kas galėtų pakelti žmogų, kas galėtų įkvėpti jam viltį šviesesnių laikų ateityje... (Piet)

- (8) – Šešerius metus buvau krūvoj, niekumet nemačiau, **kad** jis būtų sirgęs; nė kokios neturi jis ligos. (Žem)

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, komplementinio sakinio su *kad* reikalauja kalbėjimo veiksmažodis *sakyti* ir percepcinis veiksmažodis *matyti*. Komplementiniame sakinyje esančios tiesioginės ir tariamosios nuosakos formos perteikia realias situacijas („nėra nieko“ ir implikuojama reali situacija „jis nesirgo“). Vis dėlto žvelgiant plačiau, nuosakos skirtumai lemia komplementinio sakinio tipą: tiesioginė nuosaka siejama su vadinamaisiais propoziciniais komplementiniais sakiniais, o tariamoji – su dalykų padėties komplementiniais sakiniais. Tiesa, kaip jau teko matyti iš pavyzdžio (8), propoziciniuose sakiniuose tariniu einantis veiksmažodis gali būti reiškiamas ir tariamąja nuosaka, priklausomai nuo komplementinio predikato, esančio pagrindiniame sakinyje, semantikos arba prasminio ryšio, besiklostančio tarp pagrindinio ir priklausomojo sakinių, o dalykų padėties komplementiniuose sakiniuose tarinio funkciją atliekantis veiksmažodis visada reiškiamas tariamąja nuosaka. Reikia pasakyti, kad aptariami komplementinių sakinių tipai atitinka modalumo skirstymą į propozicinį ir dalykų padėties modalumą: propoziciniai komplementiniai sakiniai perteikia faktą, taigi yra žymėti vadinamojo episteminio modalumo atžvilgiu, t. y. kalbėtojas vertina, kiek sakinio propozicija (arba kitaip, sakiniu perteikiamas turinys) atitinka tikrovę. Dalykų padėties komplementiniai sakiniai priešingai: perteikia ne faktą ar sakinio propozicijos santykį su tikrove, bet kalbėtojo norą paveikti tikrovę taip, kad susiklostytų tam tikra dalykų padėtis. Būtent tai lemia, kad dalykų padėties komplementinius sakinius prisijungia prašymus, komandas, ketinimus ar norus reiškiantys predikatai (9), kartais mentaliniai arba propozicinę nuostatą (ang. *propositional attitude*) perteikiantys veiksmažodžiai, o fakto tipo komplementinius sakinius – vadinamieji faktiniai (ang. *factive*) veiksmažodžiai (10), plg.:

- (9) *Kas joje buvo parašyta, nežinau, tiktai ponia liepė, kad aš jus persergėčiau, kad lenktumėte nuo to niekšo kiek galit.* (Piet)
- (10) – *Ar nežinote, kad aš neturiu nė žąsų, nė ančių, nė kiaušinių?..* (Kudir)

Pavyzdyje (9) komplementinis veiksmažodis *liepti* reikalauja sakinio su *kad*: tariamosios nuosakos forma perteikiama ne reali, o pageidaujama propozicija („ponia liepimu išreiškė valią, kad aš jus perspėčiau“). Pavyzdyje (10) komplementinis veiksmažodis *nežinoti* reikalauja faktą, realią propoziciją perteikiančio komplementinio sakinio, prijungto jungtuku *kad* ir, atitinkamai, reiškiamo tiesioginės nuosakos forma („aš neturiu nė žąsų, nė ančių, nė kiaušinių“).

Kaip minėta, XIX a. tekstyno medžiaga rodo, kad kiti jungtukai *jog* ir *jogei* santykinai dažniau prijungia komplementinius sakinius, atliekančius papildinio, veiksnio, o retai – ir tarinio funkciją, plg.:

- (11) *Duok tau Dieve, tačiau žinok, jogei visi mūčelninkai dėl to skubėjo ant mūkų, idant tikrai pakliūtų į dangų.* (Valanč)
- (12) *Ir jeigu kada ir priželia kiek žolės, tai ta pati būna taip brudas, jog nė joks gyvulys nenori esti.* (Piet)

Pavyzdyje (11) sakiny su *jogei* užima papildinio poziciją, o pavyzdyje (12) sakiny su *jog* papildo vardinę tarinio dalį, prie kurios prisišliejęs atliepiamasis žodis *taip*, rodantis, kad sintaksinio papildymo tikrai reikia. Atliepiamasis žodis *taip*, kaip ir įvardis *toks*, šiuo atveju žymi ypatingumą kiekį („taip / toks brudas, jog nė joks gyvulys nenori ėsti“). Tiriamoje medžiagojerieveiksmis *taip* (*teip*) gana tipiška vartojamas atliepiamojo žodžio pozicijoje.

Pasakytina, kad tiriamuose tekstuose jungtukai *jog* ir *jogei* iš esmės nėra siejami su jau aptartais dalykų padėties komplementiniais sakiniais: pasitaiko vienas kitas atvejis, kur komplementiniame sakinyje su *jog* randama tariamoji nuosaka, plg.:

(13) – *Tai tu nori pasakyti, jog aš neišsikelčiau iš ežero dabar priešai vėją?* (Piet)

Pateiktame pavyzdyje veiksmažodis *pasakyti* reiškia valią, nukreiptą kito pašnekovo (resp. adresato) veiksmų atžvilgiu, bet tokie sintaksiniai kontekstai itin reti, nes sakiniai su *jog* perteikia faktinę, realią propoziciją, būtent dėl to komplementiniuose sakiniuose vyrauja tiesioginės, bet ne tariamosios nuosakos formos. Tai koreliuoja su dabartinės lietuvių kalbos duomenimis, kur „sakiniai su *jog* yra išskirtinai propozicinio tipo“ (Jasionytė-Mikučionienė 2018, 357). Pastarąją aplinkybę galima paaiškinti ir senosios lietuvių kalbos duomenimis, kur jungtukas *jog* apibrėžtas propozicinių komplementų atžvilgiu ir kartu su jungtuku *kad* atspindi *realis* ir *irrealis* opoziciją: sakinių su *jog* propozicija yra reali, o sakinių su *kad* – įprastai potenciali, nereali, pageidaujama arba hipotetiškai numatoma (daugiau žr. Holvoet 2015, 251; taip pat Jasionytė-Mikučionienė 2018, 364).

4. Jungtukai *kad* ir *jog(ei)* adverbialiniuose sakiniuose

Be komplementinių sakinių, nagrinėjami jungtukai modifikacijos ryšiu prijungia įvairias aplinkybes reiškiančius adverbialinius sakinius. Kaip rodo tiriamoji medžiaga, prijungiamų adverbialinių sakinių tipai jungtukų *kad* ir *jog(ei)* atvejais skiriasi: tai priklauso nuo jungtukų pobūdžio, etimologijos, galimos funkcinės raidos. Kai kurių senųjų XVI–XVII a. tekstų analizė atskleidė, kad jungtuku *jog* jungiami priežasties, padarinio, labai retais atvejais – tikslo sakiniai (Ambrazas 2006, 468; Jasionytė-Mikučionienė 2018, 362–368). Analizuotoje XIX a. medžiagoje jungtukas *jog* taip pat pirmiausia randamas padarinio, jungtukas *jogei* – priežasties šalutiniuose sakiniuose. Jungtukas *kad*, dėl galimos kilmės iš laikorieveiksmio *kada*, gali prijungti ne tik priežasties aplinkybės, padarinio, bet ir laiko, pastariesiems artimus sąlygos šalutinius sakinius.

Jungtukas *kad* dažniausiai siejamas su tikslo sakiniais (37,7 proc. visų adverbialinių sakinių atvejų). Tikslo sakiniai su *kad* išsiskiria tuo, kad tarinio funkciją atliekantis veiksmažodis reiškiamas tariamosios nuosakos, o sporadiškai – ir bendraties formomis, plg.:

(14) – *Poniute! – patėmijusi pratarė mergina, — jūs mane čionai vežėte labiausiai, kad aš savo įtekme padaryčiau tai, kad pons Vincentas mestų platinę lietuvių tarpu jaunų lietuvių, kad išnyktų nesutaika <...>* (Piet)

(15) *Dabar sūnus rėkdamas turi bagotos ieškoti, kad skolą išsimokėti.* (Žem)

Tikslo sakiniiais perteikiama nereali, norima bei siekiama situacija, o tipiškiausios raškos priemonės – tariamosios nuosakos formos. Atsitiktinį tikslo sakinių su bendratimi vartojimą gali lemti atitinkamos slavų kalbų konstrukcijos ir numanoma tų konstrukcijų įtaka lietuvių kalbai (plg. įvairuojančią poziciją šiuo klausimu Pupkis, sud., 1985, Kniūkšta, par., 1998 ir Holvoet 2024). Reikia pasakyti, kad to paties autoriaus tekste (pvz., Žemaitės) esama abiejų tikslo konstrukcijų: ir su tariamosios nuosakos formomis, ir su bendratimi. Vis dėlto tariamosios nuosakos formos absoliučiai dominuoja (tą, žinoma, galėjo lemti ir originalių kūrinių perlaidos redakcija).

Analizuotuose tekstuose jungtukas *kad* funkcionuoja ir kaip sąlygos jungtukas (sąlygos sakiniai su *kad* sudaro 27,3 proc. visų adverbialinių sakinių atvejų). Sintaksiniame kontekste sąlygą neretai išryškina neigiamoji dalelytė *ne*, taip pat tariamosios nuosakos formos, plg.:

(16) *Taigi kad ne Klubas, tai jis, Psarskis, tikrai liktų vaitu. (Kudir)*

Tokių struktūros sąlygos sakiniiais perteikiamos kontrafaktinės, hipotetinės situacijos, o pačių sakinių propozicijos nėra apibrėžtos teisingumo atžvilgiu. Reikia pasakyti, kad aptariamai funkcijai perteikti jungtukas *kad* nėra dažnai vartojamas dabartinėje lietuvių kalboje, tačiau ši funkcija jau gerai paliudyta senuosiuose lietuvių kalbos raštuose (daugiau žr. Jasionytė-Mikučionienė 2018, 347–372).

Pasitaiko atvejų, kai jungtukas *kad* vartojamas sąlygos sakiniams artimuose adverbialiniuose laiko sakiniuose (pastarieji sudaro 14 proc. visų adverbialinių sakinių atvejų). Pastebėta, kad gausiausiai laiko sakinių su *kad* užfiksuota Valančiaus tekstuose, jų esama ir Žemaitės kūriniuose. Kai kuriuose senuosiuose lietuvių kalbos raštuose – pavyzdžiui, viduriniu lietuvių kalbos rašto variantu rašytoje Daukšos „Postilėje“ – laiko sakiniai yra tipiškiausias jungtuko *kad* vartosenos kontekstas (Jasionytė-Mikučionienė 2018, 364). Tai sietina su jungtuko etimologija, nes jungtukas *kad* gali būti laikomas sutrumpėjusiu iš laiko prieveiksmio *kada* (plg. Ambrazas 2006, 473). Dažniausiai laiko sakiny su *kad* pozicionuojamas prieš pagrindinį sakinį. Pastarąją aplinkybę galima aiškinti tuo, kad laiko sakiny išreiškia ankstesnį veiksma nei pagrindinis sakiny, – kitaip tariant, laiko sakiniai su *kad* perteikia veiksmų (resp. situacijų) seką, plg.:

(17) *Kad ir apie tai Almakijus pajuto, liepė Ceciliją neuokuodamas tuojau atvesti. (Valanč)*

Dėl semantinio laiko ir sąlygos panašumo, ne visais atvejais įmanoma vienareikšmiškai pasakyti, ar sakiny su *kad* atlieka laiko, ar sąlygos funkciją, plg.:

(18) *Kad vyras tinginys, pati tur būti darbininkė; visumet teip yra. (Žem)*

Pateiktame pavyzdyje galima įžiūrėti ir laiko („kai vyras tinginys“), ir sąlygos („jei vyras tinginys“) reikšmę. Su panašia aptariamų funkcijų nustatymo problematika susiduria ir kitas kalbas tiriantys mokslininkai (Auer 2000). Tada, kai ir pagrindinis, ir šalutinis sakiny su jungtuku *kad* yra žymimi būtojo laiko formomis, dominuoja laiko funkcija (Nau 2018, 72).

Rečiau jungtukas *kad* gali funkcionuoti ir kaip priežasties jungtukas (tokie atvejai sudaro 7,7 proc. visų adverbialinių sakinių pavyzdžių). Šalutinis priežasties sakiny su

kad neretai užima prepoziciją pagrindinio sakinio atžvilgiu ir reiškia prielaidą, priežastį, o pagrindinis sakinytis – padarinį, plg.:

- (19) **Kad** daugybė žmonių bažnyčioj netilpo, sakė pamokslus laukuose, iš kurių pareidavo apkarpytas vos ne ligi kelių. Ir turėjo naują jupą siūdinti. (Valanč)

Vis dėlto dažniau jungtuku *kad* prijungiami tokie priežasties sakiniai, kurie koreliuoja su atliepiamuoju žodžiu *dėl to* (tik kartą – su *todėl*), taip pat su *iš to*, pvz.:

- (20) Patyrė, kad kunigai – švelnūs žmonės, moka svečių priimt, o ypač nesigaili vyno. – Turbūt dėl to, **kad** aš – viršininkas, – manė Vakanalijus Vziatkovičius, gerdamas vyną, – kitam kam tik, rodos, vyno neduotų. (Kudir)

- (21) Keidošius džiaugės iš to, **kad** jį kunigas pagyrė, bet nemažai džiaugės ir iš to, **kad** kunigas užstojo už Vincų Vincą, kurį mylėjo ne tik tai kaip artimą susiedą ir giminę, bet ir kaip gerą žmogų. (Piet)

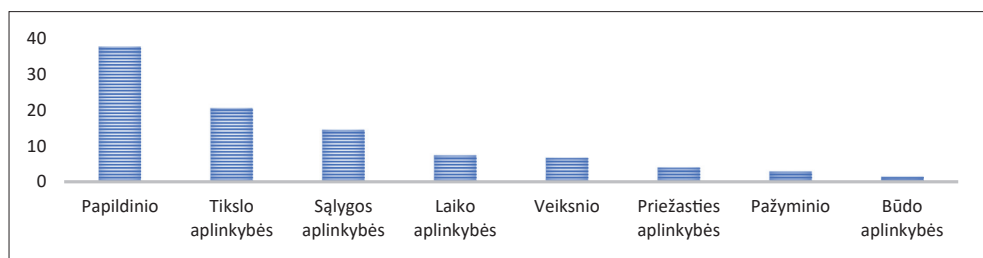
Tokie priežasties sakiniai su *kad* visada užima postpoziciją pagrindinio sakinio atžvilgiu.

Be aptartų sakinių tipų, jungtukas *kad* vartojamas ir adverbialiniuose padarinio sakiniuose, t. y. tradiciškai skiriamuose būdo aplinkybės sakiniuose (tokie sakiniai tesudaro 2,8 proc. visų adverbialinių sakinių atvejų). Tokio tipo sakiniai su *kad* reiškia išeitį, padarinį arba rezultatą to, kas pasakyta pagrindiniu sakiniu, pvz.:

- (22) Nuo tokio apsiėjimo reikia juosius atpratinti. Teip padaryti, **kad** jie iš sykio atgristų... (Piet)

Kaip galima matyti iš pavyzdžio, padarinio sakiniai koreliuoja su pagrindiniame sakinyje esančiu atliepiamuoju žodžiu *taip*, *teip* ir funkciškai perteikia veiksmo būdą, o kartu ir jo rezultatą. Skirtingai nei tikslo sakiniai su jungtuku *kad*, sąlygos, laiko, priežasties ar padarinio sakiniai nėra apriboti nuosakos atžvilgiu, nors, kaip rodo empiriniai duomenys, dominuoja tiesioginės nuosakos formos.

Funkciniai sakinių tipai su jungtuku *kad* apibendrinti 1 diagramoje.

1 diagrama. Sakinių su jungtuku *kad* funkciniai tipai XIX a. tekstyne

Jungtukai *jog* ir *jogei* dažniausiai vartojami priežasties ir vadinamuosiuose padarinio sakiniuose. Pastarieji, kaip minėta, įprastai sutampa su būdo aplinkybės sakiniais. Adverbialinių sakinių tipą, kuriuose vartojami aptariai jungtukai, galima sakyti, lemia

struktūrinis komplementinių sakinių pobūdis: kaip jau minėta, *jog* ir *jogei* išskirtinai siejami su propozicinio tipo komplementiniais sakiniais. Taigi, ir komplementiniuose, ir adverbialiniuose sakiniuose pagrindinis predikatas reiškiamas tiesioginės nuosakos formomis, negana to, sakinių su *jog* ir *jogei* faktiškumą išryškina dominuojančios būtojo laiko formos. Žinoma, neatmestina ir tai, kad dažną būtojo laiko formų vartojimą lemia ir (naratyvinis) analizuojamų tekstų pobūdis. Kaip pastebėjo Holvoetas (2010, 77–78; 2015, 252), įvardinės kilmės jungtukas *jog* pirmiau vartotas reliatyviniuose (t. y. santykinuose) sakiniuose (20), ilgainiui išplėtė vartosenos kontekstus iki padarinio sakinių su atliepiamuoju žodžiu *taip* (21), plg.:

(23) *Kas tey ira [jog padar-ey]? (ChB, Gen. 3.13)*

(24) *Ir twino wādeniey, ir pakiele Karobli, teyp [jog pasikiele wirszuń žiames]. (ChB, Gen. 7.17)*

(pagal Holvoet 2015, 252)

Tiriamoje medžiagoje jungtukas *jog* taip pat vartojamas santykinuose sakiniuose, funkciškai atitinkančiuose pažyminio sakinius, plg.:

(25) *„Kiek piktenybių su didžiausia aitra stengėsi jisai daryti ir kiek pirma pridarė, pakol nesukėlė tokios prieš save neapykantos, jog svietas tiktai ir tykojo, kaip jam galą padaryti, kad ir prie to ir galvą reiktų pakloti“, – pamislijo Algimantas. (Piet)*

Kaip matyti, *jog* koreliuoja su atliepiamuoju įvardžiu *toks*, *-ia*. Tada, kai pagrindiniame sakinyje atliepiamasis žodis yra prieveiksmis *taip* (*teip*), jungtukai *jog* ir *jogei* prijungia kito funkcinio tipo – t. y. būdo aplinkybės, arba kitaip – padarinio, sakinius, plg.:

(26) *Gavęs kažį kame avelę, prigudino ją Dievą garbinti taip, jogei kuomet vien šv. Pranciškus ėjo melstis į bažnyčią, ir ta prie durų bažnyčios klūpojo. (Valanč)*

(27) *Bet jis ir balsą teip, būdavo, permaino, jog ir to nepažįsi. (Piet)*

Aptariami sintaksiniai kontekstai yra gana dažni: iš viso jie sudaro 65,8 proc. visų adverbialinių sakinių su jungtuku *jog* ir 39 proc. visų adverbialinių sakinių su jungtuku *jogei*. Pagrindiniame ir modifikacijos ryšiu susijusiame sakinyje gramatinės nuosakos formos koreliuoja – realizuojamos tiesioginės nuosakos formos. Hipotetinei situacijai perteikti abu sudėtinio sakinio dėmenys gali būti reiškiami ir tariamąja nuosaka, plg.:

(28) *Pasakyki dabar man, argi ne geriaus būtų priėmus katalikystę ir tapus tikrais krikščionimis? Argi jau teip Rymo popiežius imtų kištis į valdystės darbus, jog duotų pajausti tai? (Piet)*

Taigi, struktūra *jog* + tariamoji nuosaka gali būti vartojama tik kontrafaktiniuose sąlyginiuose sakiniuose.

Kitas adverbialinių sakinių tipas, kuriuos prijungia jungtukai *jog* ir *jogei*, yra priežasties aplinkybės sakiniai. Pastarasis sakinių tipas yra dažniausias jungtuko *jogei* atveju: priežasties sakiniai sudaro 53,3 proc. visų adverbialinių sakinių atvejų. Kaip ir padarinio sakinių

atveju, įprastai tokie sakiniai yra postpozicijoje, koreliuoja su pagrindiniame sakinyje esančiu atliepiamuoju žodžiu *dėl to* (29–30), bet nebūtinai (31), pvz.:

- (29) *Ties Armino šėtra tą dieną rinkosi minios svieto. Rinkosi dėl to, **jog** pats Romanas prižadėjo ateiti ir pažiūrėti išgirtų kareiviškų įrankių, o ypač pasigėrėti jam atvestu žirgu, kurį išgyrė jam Arminas visu mieru. (Piet)*
- (30) *Dėl ko tai gailis? Dėl to, **jogei** moteriai buvo geru vyru, su kuriuo niekuomet nesibarė; gailis vaikai, nes dėl jų buvo malonių tėvų; gailis susiedai, nes buvo padoriu ūkininku, lipšniu Susiedu ir išmintingu žmogumi. Gailis dar dėl to, **jogei**, nustodami Jono, pritrūko gero paveizdo dėl savęs. (Valanč)*
- (31) *„Ar žinai, susiedali, jogei duktė tamstos Julijone yra katalikė. Šiandien man pasisakė negalinti už manęs tekėti, **jogei** aš kitaip tikiu nekaip ana.“ (Valanč)*

Žvelgiant iš tarpkalbinės perspektyvos, tai yra tipinė sakinių, kuriuose perteikiama priežastis arba kokio fakto ar aplinkybės pagrindimas, pozicija (plg. Diessel, Hetterle 2011). Vis dėlto tada, kai jungtukas *jogei* funkcionuoja kartu su priešpriešos jungtukais (*o, bet, vienok*), priežasties sakinyje eina prieš pagrindinį sakinį, kurį modifikuoja, negana to, pagrindiniame sakinyje randamas jungtukas *todėl, dėl to, tai*, plg.:

- (32) *O **jogei** buvo kelionėj pavargę, ėjo tuojau gulti. (Valanč)*
- (33) *Čia man bebūnant, meškininkai katalikai atvedė vieną didžią, antrą mažą mešką, **bet jogei** buvo gavėnia, **todėl** meškų netancino. (Valanč)*

Prepozicijoje esantis sakinyje su jungtuku *jogei* paprastai perteikia iš anksto žinomą informaciją pagrindinio sakinio propozicijai pagrįsti („kadangi kelionėje buvo pavargę, ėjo tuojau gulti“; „bet kadangi buvo gavėnia, todėl meškų nešokdino“). Drotvinas, tyręs XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštus, pastebėjo, kad jungtukas *jog*, reikšdamas priežastį, dažnai eina „su sudedamaisiais priešpriešos jungtukais *bet, o*“ (Drotvinas 1964, 21).

Paminėtina, kad priežasties sakiniai su *jog(ei)* kartais perteikia sumišusią priežasties reikšmę su aiškinamąja, papildiniui prilygstančia reikšmę, plg.:

- (34) *Zosė, pirma nuliūdusi, dabar iš džiaugsmo net ašarėlę nubraukė, dėkavodama širdy matušelei, **jog** ją subarė ir neleido atsitraukti nuo tokio brangaus vyro. (Žem)*

Dvilypę funkciją didžiąja dalimi lemia pagrindiniame sakinyje esančių veiksmažodžių semantika: kalbėjimo, emocijas perteikiantys veiksmažodžiai atveria poziciją ir objektiniam, ir kartu priežastiniam papildymui.

Kaip rodo analizuojama medžiaga, jungtukas *jogei* gali būti vartojamas ir sąlygos aplinkybės sakiniuose (tokie sakiniai tesudaro 3,8 proc. visų adverbialinių sakinių su *jogei*). Kaip būdinga sąlygos sakiniams, jie gali užimti arba prepoziciją, arba postpoziciją pagrindinio sakinio atžvilgiu ir reiškia sąlygą to, kas pasakyta pagrindiniu sakiniu, plg.:

- (35) *(Ep. ad Cornel.), **jogei** kas nėra vienybėj su Bažnyčia Katalikų, tas išganytu negali būti (de simpl. prael.). (Valanč)*
- (36) *Atsakė šventas: „Ne žavėjimai tai yra, bet stebuklai Dievo. Oi, kaip nelaimingas esi, **jogei** visa tai regėdamas galybės Viešpaties nepažįsti!“ (Valanč)*

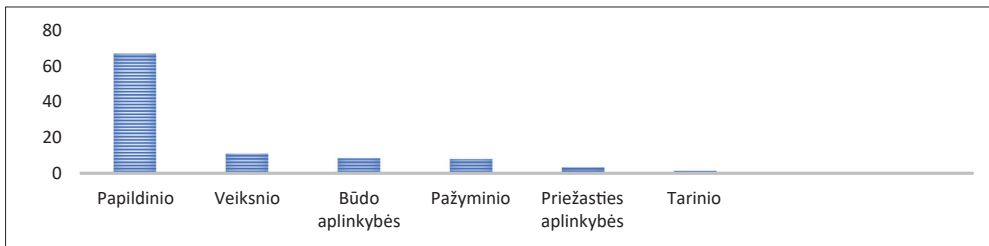
Sudėtinio sakinio ir pagrindinio, ir priklausomojo dėmenų propozicijos išreikštos tiesioginės nuosakos esamojo laiko formomis, o jungtuko *jogei* funkcija gali priartėti prie priežasties funkcijos (plg: „nelaimingas esi, nes Viešpaties galybės nepažįsti“).

Kaip jau minėta, jungtukai *jog* ir *jogei* pirmiausia sietini su tiesioginės nuosakos formomis, būtent todėl šie jungtukai, skirtingai nei jungtukas *kad*, nėra pasitelkiami tikslo sakiniams jungti. Pastebėta, kad Valančiaus tekstuose tikslo sakiniams jungti vartojamas kitas jungtukas *idant*, taigi, galima sakyti, kad *realis : irrealis* opoziciją šio autoriaus kalboje atspindi jungtukai *jog(ei)* ir *idant*, plg.:

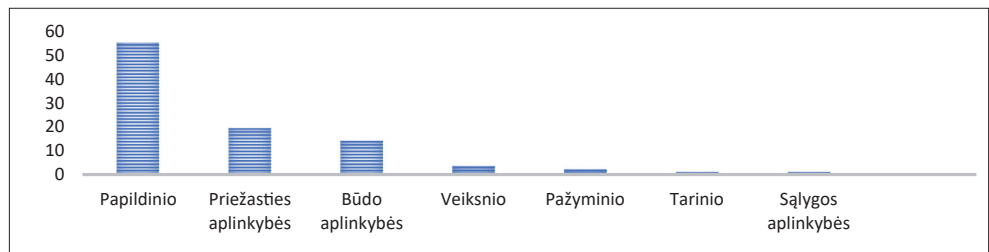
- (37) *Visi patarė, **jogei** reikia Salomėją už karalaičio leisti ir **jog** nepridera susiedystėj gyvenančio karaliaus pykinti.* (Valanč)
- (38) *Tankiai naktį pakirdęs ir atradęs savo pačią besimeldžiančią, prikalbinėjo, **idant** taip nesivargintų ir eitų gulti.* (Valanč)

Panašų funkcinį jungtukų pasiskirstymą yra pastebėjęs Holvoetas, tyręs kai kuriuos senuosius lietuvių kalbos raštus: jo teigimu, Chylinskio raštuose priešprieša realumo atžvilgiu susidarė tarp jungtukų *jog* ir *kad*, o Daukšos – tarp *jog* ir *idant* (Holvoet 2010, 78).

Funkciniai sakinių tipai su jungtuku *jog* ir *jogei* apibendrinti 2 ir 3 diagramose.

2 diagrama. Sakinių su jungtuku *jog* funkciniai tipai XIX a. tekстыne

3 diagrama. Sakinių su jungtuku *jogei* funkciniai tipai XIX a. tekстыne

5. Apibendrinamosios pastabos

XIX a. tekstyno medžiaga atskleidė, kad funkcinė jungtukų *kad*, *jog* ir *jogei* distribucija skiriasi: jungtukai *jog* ir *jogei* pirmiausia vartojami komplementiniams sakiniams jungti,

o jungtukas *kad* dažnesnis jungdamas nekomplementinius aplinkybinius sakinius. Be to, jungtukų skirtumus lemia ir komplementinių sakinių tipai: jungtukas *kad* gali prijungti ir propozicinius, ir dalykų padėties sakinius, o jungtukai *jog* ir *jogei* prijungia (tik) propozicinius sakinius. Kaip rodo empiriniai duomenys, propozicinių komplementinių sakinių dažniausiai reikalauja faktinę reikšmę turintys veiksmažodžiai (pavyzdžiui, kalbėjimo, mentaliniai, modaliniai veiksmažodžiai), o dalykų padėties – prašymą, įvairaus tipo reikalavimą ar norą perteikiantys veiksmažodžiai. Komplementinių sakinių skirtumai koreliuoja su adverbialinių sakinių tipais: jungtukas *kad*, skirtingai nei jungtukai *jog* ir *jogei*, daugeliu atvejų funkcionuoja kaip tikslo jungtukas, prijungiantis sakinius, reiškiamus tariamosios nuosakos formomis. Jungtukais *jog* ir *jogei* tikslo sakiniai nėra jungiami: kai kurių autorių tekstuose (pavyzdžiui, Valančiaus) su tikslo sakiniiais išskirtinai siejamas jungtukas *ident*. Adverbialiniai sakiniai, prijungiami jungtukais *jog* ir *jogei*, iš esmės žymimi tiesioginės nuosakos formomis.

Jungtuko *jog* atveju būdingiausias adverbialinių sakinių tipas yra vadinamieji padarinio sakiniai, kuriais parodomas pagrindiniame sakinyje reiškiamo veiksmo būdas, turintis rezultato atspalvį, ar padarinys. Jungtukas *jogei* dažniausiai prijungia adverbialinius priežasties sakinius: priežasties sakinių su *jogei* pozicija pagrindinio sakinio atžvilgiu yra mobili, priklausoma nuo sintaksinės aplinkos. Pastebėta, kad tada, kai prie jungtuko *jogei* prisišliję priešnamieji jungtukai *o*, *bet*, *vienok*, taip pat kai jungtukas *jogei* koreliuoja su pagrindiniame sakinyje esančiais jungtukais *todėl*, *dėl to*, *tai*, priežasties sakinyje linkęs užimti prepoziciją.

Atlikta empirinės medžiagos analizė leidžia apibendrinti, kad jungtukai *kad*, *jog* ir *jogei* (jau) XIX a. tekstuose funkcionuoja kaip funkciniai (arba asemantiniai) jungtukai: konstrukcijos su tiriamais jungtukais gali išreikšti skirtingus komplementinius (papildinio, veiksnio, tarinio) ir adverbialinius (laiko, sąlygos, padarinio, priežastinius) ryšius, neindikuojant konkretaus ryšio tipo, o tik formaliai išreiškiant, kad sintaksinis ryšys tarp pagrindinio ir priklausomojo (šalutinio) sakinių yra susiklostęs.

Šaltinių santrumpos

Kudir – Kudirka
Piet – Pietaris
Valanč – Valančius
Žem – Žemaitė

Literatūra

- Ambrasas, Vytautas. 1972. Lietuvių kalbos prijungiamųjų sakinių struktūriniai tipai. *Baltistica* 8(1), 23–48.
Ambrasas, Vytautas. 2006. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
Auer, Peter. 2000. Pre- and post-positioning of *wenn*-clauses in spoken and written German. In *Cause, Condition, Concession, Contrast: Cognitive and Discourse Perspectives*. Elizabeth Couper-Kuhlen & Bernd Kortmann, eds. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 173–204. <https://doi.org/10.1515/9783110219043.2.173>.

DLKG – Ambrazas, Vytautas, red. 2005. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Diessel, Holger, Katja Hetterle. 2011. Causal clauses: A cross-linguistic investigation of their structure and use. In *Linguistic Universals and Language Variation*. Peter Siemund, ed. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 23–54.

Drotvinas, Leonardas. 1964. Priežasties ir tikslo sudėtinės konstrukcijos XVI–XVII a. lietuvių kalbos raštuose. *Kalbotyra* 10. Vilnius: Mintis. Prieiga internete: <http://baltnexus.lt/uploads/publikacijos/Kalbotyra/Kalbotyra%20X/10_04_L.%20Drotvinas.pdf>.

Holvoet, Axel. 2010. Notes on complementisers in Baltic. In *Particles and Connections*. Nicole Nau & Norbert Ostrowski, eds. Vilnius: Vilniaus universitetas & Asociacija „Academia Salensis“, 73–101.

Holvoet, Axel. 2015. Semantic functions of complementizers in Baltic. In *Complementizer Semantics in European Languages*. Kasper Boye & Petar Kehayov, eds. Berlin: Mouton De Gruyter, 225–264.

Holvoet, Axel. 2024. Dėl vienos lietuvių kalbos tikslo sakinio konstrukcijos. *Lietuvių kalba* 19, 8–16.

Jasionytė-Mikučionienė, Erika. 2018. Komplementiniai jungtukai *jog* ir *kad* senojoje ir dabartinėje lietuvių kalboje. *Baltų kalbų tekstų ir žodžių reikšmės*. Gintarė Judžentytė ir Vilma Zubaitienė, red. Vilniaus universiteto leidykla, Vilnius University Open Series, (1), 347–372. doi:10.15388/Proceedings.2018.14.

Jasionytė-Mikučionienė, Erika, Anna Ruskan, Audronė Šolienė. 2024. *XIX a. lietuvių grožinės literatūros tekstynas*. Prieiga internete: <https://midas.lt/public-app.html#/researches/private?name=10.18279%2FMIDAS.LT-LIT-19.243978&lang=lt> (DOI 10.18279/MIDAS.LT-LIT-19.243978).

Judžentis, Artūras. 2009. Dėl šalutinių priežasties sakinių su jungtuku *jog*. *Kalbos kultūra* 82. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367173930742/DS.002.0.01.ARTIC>>.

Kniūkšta, Pranas, par. 1998. *Kanceliarinės kalbos patarimai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

LKG II – Ulvydas, Kazys, red. 1971. *Lietuvių kalbos gramatika*. T. 2. Vilnius: Mintis.

LKG III – Ulvydas, Kazys, Vytautas Ambrazas, Adelė Valeckienė, red. 1976. *Lietuvių kalbos gramatika*. T. 3. Vilnius: Mokslas.

Miliūnaitė, Rita. 2006. *Apie kalbą ir mus*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Nau, Nicole. 2018. Adverbial clause combining in Latvian: Temporal, conditional, causal and concessive relations in spontaneous speech. *Baltic linguistics* 9, 45–109.

Pupkis, Aldonas, sud. 1985. *Kalbos praktikos patarimai*. Vilnius: Mokslas.

Žukauskaitė, Julija. 1960. Lietuvių literatūrinės kalbos jungtukas *jog*. *Kalbotyra* 2, 33–52.